

ናይ ዞባዊ፣ ሃገራዊን ክልላዊን ኩነታት ገምጋም ብግዳሳት ተጋሩ

I. መጻተዊ

ናይ ኩነታት ገምጋም ንምግባር ብዙሓት ፅንሰ-ሐሳባዊ መነፅራት ኣብ ጥቕሚ ይውዕሉ እዮም። ናይቶም መነፅራት ኣመራርፃ በቲ ናይቲ ግምጋማይ ባህሪን ልምዲን ዝፅሎ እንተኾነ ውን ብቐንዱ በቲ ናይቲ ዝግምገም ኩነታት ተፈጥሮን ስፍራትን ባህሪ ይውሰን። በዚ መሰረት ኣብዚ ገምጋም እዞም ዝስዕቡ ጉዳያት ከም ዓንዲ ኣጠማምታ ንምጥቓም መሪፅና ኣለና ።

1. ናይ ኩነታት ገምጋም ዋና መበገስያይ ኣብዚ መድረኽ ናይ ትግራይ ረብሓ ከመይ ነረጋግፅ? ዝብል ሕቶ ንምምላስ ዝዓለመ ጥራሕ እዩ።
2. እዚ ሓዚ ዝርእ ዘሎ ናይ ኩነታት ምዕባል ናይ ታሪኽ፣ ናይ ፖለቲካ፣ ኢኮኖሚ፣ ንግዲ፣ ስነልቦናዊ፣ ቴክኖሎጂ፣ ጂኦግራፊ፣ ሃይማኖታዊ እምነታት ከምኡ ውን ናይ ዓለምለኸዊ ፣ ኣህጉራዊ፣ ከባቢያዊን ውሽጣዊን ሓይልታት ኣተሓሳስባ፣ ድሌት፣ ተኸእሎን ተግባራትን መስተጋብራዊ ርክብ ዝፅሎ ስለዝኾነ ብማዕባሊ ውስብስብ ስርዓታዊ መነፅር ክረእ ኣለዎ።
3. እቲ ስትራቴጅ ውስብስብ ብምኻኑ ድማ ናይ ኩነታት ኢተገማታይነትን ዘይንፁርነትን ዝዓብለሎ ስለዝኾውን ኣብቶም ደፋእቲ ሓይልታት ኣተኩርካ ምምርማር ይሓትት።
4. ኣብ ኢትዮጵያ ይኹን ኣብክልልና ዝረእ ዘሎ ምዕባላታት ናይሰለስተ መሰረታዊ ረቓሒታት ማለትውን ጂኦፖለቲካ፣ ስነ-ሐሳብን (ideology) ብሄራዊ መንነትን (identity & civilization) መስተጋብራዊ ምትእስሳር ውፅኢት ጌርካ ምጥማት ስለዝኾነ ውን ዓለማዊ፣ ዞባዊን ውሽጣዊን ሓይልታት ኣብሓደ ኣተሓሳስባዊ ምግምጋም የድሊ።

II. ጂኦፖለቲካዊ ኩነታት

ኣብ ዞባና ብሓፈሻ ኣብ ውሽጢ ኢትዮጵያ ድማ ብፍላይ ብውሕዱ ናይ ሓሙሽተ ጂኦፖለቲካዊ ሓይልታት ድሌትን ተግባርን ማስተጋብር ይርእ ኣሎ።

i) ኣሜሪካን ናይ ምዕራብ ሓይልታትን

ኣሜሪካ ብሓደ ገፅ ናይ ኢራንን ቱርኪን ኣብ ቀይሕ ባሕርን ህንዲ ውቅያኖስን ከምኡ ውን ኣብ ቀርኒ ኣፍሪካ ክህልወን ዝኸእል ተፅዕኖ ንምግዳብ፣ ብኸእል ገፅ ራሻን ኢራንን ኣብ ሶርያ ፈጠረንኦ ዘለዎ ሕብረት ንበሽር ኣልዓሳድ ኣድሒኑ ክፈጥር ዝኸእል ሓዳሽ ጥምረት ኣብ ማእኸላይ ምብራቕ ዘሎ ናይ ሓይሊ ሚዛን ኣዛቢው ናይ ኣሜሪካ ጥቕሚ ከይጎድእ ንምዕጋት፣ ብቐንዱ ድማ ናይ ቻይና ሓዳሽ ዓለማዊ ሓይሊ ኣብ ቀይሕ ባሕርን ህንዲ ውቅያኖስን ምስፍሕፋሕን ናይ one road - one belt ፕሮጀክት ተግባራዊ ምንቅስቓስ ክፈጥር ዝኸእል

ስትራቴጂዎ ተፅዕኖ አብ ግምት ብምእታው ከምኡ ውን ቻይና አብ አፍሪካ እትፈጥሮ ዘላ ኢኮኖሚያዊ ኤምፕሮርያሊዝም ብፍላይ ድማ ንኢትዮጵያ ከም ድልድል መራሽቢትን አብነታዊ ተምሳሌትን ምጥቃም አብ አሜሪካ ዝፈጠሮ ዓመቕ ስግኣት ንምእላይ፣ ምስዚ ብተወሳኺ አብ ኦጋዴን ብቻይና ዝተጀመረ ነዳዲ ናይ ምውፃእ ምንቅስቃስ ምስቲ አብ ደቡብ ሱዳን ዝፀንሐ ናይ ነዳዲ ሃፍቲ አጠቓቕማ ተተሓሒዙ አብ አሜሪካ ዝፈጠሮ ቅንኢን ስስዕን ከቢድ ናይ ኢድ ኣእታውነት ድፍኢት ፈጠሩ ኣሎ።

ኮይኑ ውን አሜሪካ አብዚ ዘባ ኣለኒ እትብሎ ጂኦፖለቲካዊ ረብሓኣ ብቐጥታ ብናይ ባዕላ ሓይሊ ኣእዳውነት ክትፍፀም ኣይደለየትን። ስለዝኾነ ናይ security outsourcing strategy ክትጥቀም መሪፃ ኣላ። ነዚ ድማ ናይ ሳውዲ፣ ዓረብ ኢሚሬት፣ ኤርትራን አብ ኢትዮጵያ ናብ ስልጣን ወጊኡ ዝኒህ ሓዲሽ ሓይሊን ጥምረት ብምጥቃም ጊዚያዊ ናይ ሓይሊ ሚዛን ረብሓ ረኺባ ኣላ። ነዚ ሓይሊ ሚዛን ንምጥንኻር ድማ አብ ሞንጎ ኤርትራን ኢትዮጵያን ንዲሰራ ዓመት ዝፀንሐ ጎንዲ ብመንገዲ ሳውዲን ዓረብ ኢሚሬትን ክፍታሕ ብምግባር ከምኡውን አብ ኤርትራ ብሕቡራት መንግስታት ተነቢሩ ዝፀንሐ ማዕቕብ ክለዓል ፀቕጢ ብምፍጣር ዝለዓለ ፃዕሪ ትገብር ኣላ። አብ እዚ ጎደቦ እዙይ ኣመሪካ እትገብር ፍሕፍሕ አብ ኣፈሪቃ ይኹን ዓለማዊ ናይ ዕዳጋ ብፅሒታ ንምቕፃል ካብዘለዎ ትርጉም ኩሎም ዓይነት ስጉምታት ክትወስድ ከምእትኽእል ምግማት ኣይኣብን። ሃገያዊት ኣመሪካ አብ እዚ ሕዚ እዋን ኮርፖሬት መንግስቲ ሙኽናን ብቶም ዓበይቲ ኩባያታት ረብሓ ዝእዘዝ ስርዓተ መንግስቲ ዝሃፀት ሙኻናን ጋህዲ ኮይኑ ኣሎ። እዚ ግሁድ ባህሪ እዙይ ንኮርፖሬት ረብሓታት ዝልዓለ ስጉምቲ ክትወስድ ዘገድዳን ዘኸለላን ሙኻኑ ጥርጥር የብሉ። አብክሊ እዙይ ድማ ንጅቡቲን ሶማሊያን ናብቲ ሓዲሽ ሕብረት (Alliance) ንምፅንባር ውን ናይ ሶማሊያ ፕረዚደንትን ናይ ኢትዮጵያ ጠቅላይ ሚኒስቴርን ከም ሸምገልቲ ብምጥቃም ምንቅስቃስ ይግበር ኣሎ። ፕረዚደንት ኢሳያስ ውን ነዚ ሓዲሽ ዕድል ተጠቐሙ ብአሜሪካ ዝምረፅ ጎብለል ናይዚ ዘባ ንምኽን ዝነበሮ ሕልሚ ዳግም ኣጠጢዑ ኣሎ።

2) ናይ ዓረብ ሃገራት

ናይ ዓረብ ሃገራት ብፍላይ ድማ ብሳውዲን ዓረብ ኢሚሬትን ዝምራሕ ጥምረት ቅድሚ ኣርባዕተ ዓመታት ጀሚሩ በዘን ዝስዕባ ምኽንያታት ናይዚ ዘባ ጂኦፖለቲካዊ ሓይልታት ኮይነን ወጊኦን ኣለዎ። ቐዳማይ ምስ ናይ ነዳዲ ዋጋ ምውዳቕን ተተካኢ ቴክኖሎጂ ዓብዩ ቦታ እናሓዘ ምምፃእን ተተሓሒዙ አብ ነዳዲ ተምርኩሱ ዝተሃነፀ ኢኮኖሚያዊ ሓይለን አብ ሓደጋ ስለዝወደቐ አብዚ ዘባ ሓዲሽ ናይ ዓዳጋ ከባቢ ብምፍጣር ንምክሕሓስ ፅኑዕ ድሌት ስለዘሕደራ። ካልኣይ ምስ ኢራን፣ ካታርን ቱርኪን አብ የመን፣ ቀይሕ ባሕሪን ህንዲ ውቅያኖስን ከባቢኡን ብዘለወን ናይ ኣይዲዮሎጂን ጂኦፖለቲካውን ምስፍሕፋሕ ንሕንሕ ልዕልንኣን ንምርግጋፅ ስለዝዓለማ። ሳልሳይ ኣሜሪካ አብዚ ዘባ ዘለዎ ብሄራዊ ጥቕሚ ንምርግጋፅ ምስ ቻይናን ሩሲያን ዘለዎ ንሕንሕ ብኢድኣዙር ክትፍፀም ስለዝመረፀትን ናይ ሳውዲ ጥምረት ድማ ነዚ ናይ ውክልና ልኡኽ ክፍፀም ስለዝተሓረየን ከም ዕድል ከምዝምዘ ስለዝወሰነን እዩ።

3) ግብፂ

ግብፂ ሓድሓደ ሻዕ ምስ ናይ ሳዑዲ ጥምረት ተሰሊፋ ካልእ ጊዜ ድማ ብተናፀል ኣብዚ ዞባ ዘለዎ ጂኦፖለቲካዊ ረብሓታት ክተረጋግፅ እትገብር ዘላ ምንቅስቓስ ብቐንዱ ምስ ክልተ ጉዳያት ዝተኣሳሰረ እዩ። እቲ ሓደ ምክንያት ምስ ናይ ኣባይ መፋሰስ ኣጠቓቕማ ተኣሳሲሩ ብዘለዎ ታሪኻዊ ግጉይ ፖሊሲ ናይ ስዑዲን ዓረብ ኢሚሬትን ድጋፍ ተጎዝጉዛ ንኢትዮጵያ ብተለኣኣኺ ሓይሊ ብምቁፅፃር ህዳሴ ግድብ ንምዕንቃፍ ዝነበራ ድሌት ምስኻሪ እዩ። ንጊዚ ድማ ዝተሳኸበላ ይመስል። ስለዝኾነ ድማ እዚ ረኺባቶ ዘላ ጊዚያዊ ዓወት ኣብ ፅኑዕ መሰረት ጠጠው ዝብለሉ መደላድል ናይ ምፍጣር ተልእኾ ትፍፅም ኣላ። ካልኣይ ናይ ኣልሲሲ መንግስቲ ንሙስሊም ኣሕዋት (Muslim brotherhoods) ከም ቀንዲ ፀላኢ ምስምውሳዱ ተተሓሒዙ ምስ ሱዳን፣ ኻታርን ቱርኪን ዘለዎ ንሕንሕ ብላዕለዎይነት ንምዝዛም ካብዘለዎ ድሌት ዝብገስ እዩ።

4) ቻይና

ቻይና ናይ one road one belt ፕሮጀክት ንምስኻሪ ዘኸለላ መደላድል ንምፍጣር ኣብ ቀይሕ ባሕርን ህንዲ ውቅያኖስን ቦታ ንምሓዝ ከምኡ ውን ኣብ ኣፍሪካ ናይ ኢኮኖሚ ልዕልና ንምቁፅፃር ትፋለም ኣላ። ምስዚ ሓዳሽ ናይ ዞባና ጂኦፖለቲካዊ ሓይሊ ሚዛን ለውጢ ተኣሳሲሩ ቻይና ኣብ ኢትዮጵያ ዝነበራ ናይ ኢንቨስትመንት ድሌት እናቐነሰት ምህላዎ ከምኡ ውን ብዛዕባ ዕዳ ምምላስ እትጭነቐሉ ኩነታት ተፈጢሩ ኣሎ። እቲ ቐድሚ ሓዚ ኣብዎንጎ ቻይናን ኢትዮጵያን ከምኡ ውን ኣፍሪካን ከምድልድል መራኸቢ ኮይኑ ዘገልግል ዝነበረ ናይ ኢህአዴግ ሓይሊ ዝነበራ ተስፋ ውን ዝውዳእ ዘሎ ይመስል። ስለዝኾነ ውን ሰሜን ሱዳን፣ ኬንያን ናይ ደቡብን ምዕራብን ኣፍሪካ ሃገራት ከም ቀዳማይ ምርጫ ጌራ ትንቀሳቐስ ኣላ። እዚ ምርጫ እዙይ ከምዘለዎ ኮይኑ ናይ ምብራቕ ኣፍሪቃ ናይ ዕዳጋ ብፅሒት ብቐሊሉ ዘይትገድፎን ኣብ ካልኣት ከባቢታት ዘለዎ ናይ ዕዳጋ ብፅሒት ንምክልኻል ኣብ እቲ ሸኩት ክትቐፅል ከምእትኸእል ምግማት የድልይ።

ትዕዛብቲ

- i. እዚ ኣብዞባናን ኢትዮጵያን ዝረኣ ዘሎ ቅልውላው ናይ ዓለማዊ ኩነታት ብፍላይ ድማ ኣብ ሞንጎ ኣሜሪካን ቻይናን ተፈጢሩ ዝኒህ ንሕንሕ መቐፅልታ እዩ።
- ii. ኣሜሪካ ብዝተሸተለቶ ዘይቀጥታዊ ኢድ ኣእታውነት ስትራቴጂ ምክንያት ናይ ስዑዲን ኢመሬትን ሓይልታት ብላዕለዎይነት ዝዋስኡ ጂኦፖለቲካዊ ኩነታት ተፈጢሩ ኣሎ።
- iii. ናይ ኢትዮጵያን ኤርትራን ሓይሊታት ቐድሚ ሓዚ ኣብ ሞንጎኦም ዝነበረ ናይዚ ዞባ ኅብለል ኮይንካ ናይ ምውፃእ ንሕንሕን ጎንቧን ናብ ካልኣዎይ ብርኪ ብምውራድ ኣብትሕቲ ፀላል ናይ ስዑዲ ጥምረት ብሳልሳይ ረድፊ ተለኣኣኻይነት ተሰሪጾም ኣብቲ ናይ ኣሜሪካ መስርዕ ዝዋፈሩ ኩነታት ይመቻቻ ኣሎ።

iv. ኣብዚ ረድፊ ጅቡቲ ሰማሊያን ሱዳንን ንምስላፍ ብመንገዲ እቲ ኣብ ኢትዮጵያ ስልጣን ሒዙ ዝኒህ ሓይሊ ግዕዝ ይግበር ኣሎ።

v. ኣሜሪካ ካብ ቐጥታዊ ወታደራዊ ጣልቃ ኣኣታውነት ወፃኢ ኣብዚ ዞባ ጂኦፖለቲካዊ ልዕልና እትጭብጠሉ ኩነታት ተመቻቻዩ ኣሎ።

vi. እዚ ሕዚ ኣብ ሃገረ ኢትዮጵያ ተፈጠሩ ዝኒህ ፖሊቲካዊ ተርእዮ ንዝተፈላለየ መልክዕ ዘለዎ ዓለማዊ ግዝኣት ዝተሰለፈን ዝተዓሰከረን ሓይሊ ፀብለልታ ዝፈጠረሉ ናይ እቲ ሃፀያዊ ንሕንሕ መቐፀልታ እዩ።

III. ስነ-ሓሳባዊ (Ideology)

ነቲ ኣብዚ እዋን ኣብ ዞባናን ኢትዮጵያን ዝረከበ ዘሎ ምዕባለታት ካልኣይ ረቓሒ ምኽንያት ናይ ኣይዲዮሎጂ ምስሕሓብ እዩ። ኣብ ከባቢናን ኣብ ውሽጢ ኢትዮጵያን ዝኒህ ናይ ኣይዲዮሎጂ ግጥምን ተፅዕኖ ምስፍሕፍሕን ጉዳይ ካብቲ ጂኦፖለቲካዊ ንሕንሕ ተነጺሉ ዝርከኦ ኣይኮነን። እዞም ናይ ዓለምናን ዞባናን ልዕሊ ሓያላን ሓይልታት ኣብ ዞባና ከረጋግፀዎ ንዝደልዩ ጂኦፖለቲካዊ ልዕልና ናይ ኣይዲዮሎጂ ምስፍሕፍሕ ከም ቀንዲ ኣንፈት ይጥቀሙ ኣለው። እተን ካብ ደገ ዝተኣታተዎ ዘለዎ ኣይዲዮሎጂ ብምዕራባዊያን ናይ ኒዮሊበራል-ኢቫንጀሊካንዝም፣ ብናይ ሳውዲ ጥምረት ሳላፊዝም፣ ብቻይና ኢኮኖሚያዊ ኤምፕሪያሊዝም፣ ብቱርኪ ናይ እስላማዊ ብራዘርሁድ ከምኡ ውን ብኢራን ናይ ሸዓት እስላማዊነት እዮም። እዚ ናይ ኣይዲዮሎጂ ምስፍሕፍሕ ንሕንሕ ብውሑድ ክልተ መልክዓት ኣለውዎ። እቲ ሓደ መልክዕ ኣብምንጎ እቶም ካብደገ ናብ ውሽጢ ኢምፖርት ዝግበሩ ዘለው ኣይዲዮሎጂታት ዘሎ ዘይተዓረቐ ጎንጊ እዩ። ምዕራባዊያን ዝኾነ ዓይነት ናይ እስላማዊነትን ናይ ቻይና ቁጠባዊ ሃፀይነት ምስፍሕፍሕን የስገእዎ እዩ። ናይ ስውዲ ጥምረት ናይሸዓትን ብራዘርሁድን ፅልዎ ምስፍሕፍሕ ከምዎና ስግኣት ይወስዱ። ናይ እዚ ጎንጊታት ሳዕቤን ምስ ጂኦፖለቲካዊ ንሕንሕ ተዛማዲ እዩ ናብ ቀርኒ ኣፍሪካ ዝፈሰሰ ዘሎ።

እቲ ካልኣይ መልክዕ ድማ እቲ ካብ ደገ ናብ ቀርኒ ኣፍሪካ ዝፈሰሰ ዘሎ ኣይዲዮሎጂ ነቲ ነባርን መበቆላዊን መንነትን ፍልስፍናን ህዝቢታትን ንምፍራስ ብዝተወጠኑ ፕሮጀክትታት ዝፍፀም ዘሎ ምኻኑ እዩ። ኣብዚ ሓዚ እዋን ኣብ ኣፍሪካ ይኹን ኣብ ዞባ ቀርኒ ኣፍሪካ ዝካየድ ዘሎ ናይደገ ሓይልታት ምስፍሕፍሕ ብመልክዕ ሉሰሉሰ ኩናት (soft war) ዝግለፅ እዩ። ነዚ ድማ ናይ ባህሊ ወራርን ኣይዲዮሎጂያዊ ምስፍሕፍሕን ከም ቀንዲ ስትራቴጂ ዝጥቀም እዩ። ምስፍሕፍሕ ዓረባዊነት፣ ምዕራባዊነትን ናይ ቻይና ሓዲሽ ሃፀይነትን ኣብ መበቆላዊ መንነት፣ ፍልስፍናን፣ ኣተሓሳስባን ህዝቢታት ቀርኒ ኣፍሪካ ብፍላይ ድማ ኢትዮጵያ ዘነፃፀሩ ሓደጋታት እዮም።

ትዕዛብቲ

- i. ገንዘባዊ ሓይሊ ንናይ ኣይዲዮሎጂ ምስፍሕፍሕ ፕሮጀክትታት ከም ቀንዲ መሳርሒ ኣብጥቐሚ ይውዕል ኣሎ።
- ii. ናይ ሳውዲ ጥምረት ኣይዲዮሎጂ ምስፍሕፍሕ ምስ ጂኦፖለቲካዊ ሓይሊ ሚዛን ተኣሳሲሩ ልዕልና ዝሓዘ ይመስል።

iii. ትግራይ ነቲ ብኣይዲዮሎጂ ምክንያት ኣብሞንጎ ዘባዊን ዓለምለኸዊ ሓይልታት ዘሎ ተፈጥሮኣዊ ጎንደ መዝሚዛ ንብሄራዊ ረብሓኣ ከተውዕል ዘኸኸላ ቁመና ኸትፈጥር ኣለዋ።

IV. መንነት

እዚ ኣብ ላዕሊ ዝተገለፀ ናይ ጂኦፖለቲካን ናይ ኣይዲዮሎጂን ጎንፅታት ምስቲ ኣብ ውሽጢ ኢትዮጵያ ዝረከ ዘሎ ናይ መንነትን ናይ ኣተሓሳስባን ጎንፅታት ተኣሳሲሩ ክረክ ኣለዎ። ሓዚ ኣብ ኢትዮጵያ ዝገህ ኩነታት ምድንጋር ዝዓብለሎን ንፁር ናይ ሓይልታት ኣሰላልፋ ንምርኣይ ዘሸግርን እንተኾነ ውን ንሰልስተ ሓደሽቲ ተርእዮታት ሓዊስካ ብውሑዱ ሓሙሽተ ናይ ዓለማዊ ኣጠማምታ ረድፍታት ምዕዛብ ይከኣል። ንሳቶም ውን ብሄርተኝነት፣ መበቆላዊ ስልጣኔያዊ ምልከታ፣ ኣንዲት ኢትዮጵያ፣ ሳራዝም፣ ኢቫንጀልካል-ኒዮሊብራሊዝምን ኣብዮታዊ ዲሞክራሲን እዮም።

ምስ ብሄርተኝነት ተኣሳሲሩ ብፍላይ ኣብ ኣምሓራን ደቡብ ኢትዮጵያን ሓደሽቲ ምዕባላታት ይረክቡ ኣለው። ኣብ ኣምሓራ ቅድሚ ሓዚ ናይ ኣምሓራ ህልውና ክሒዱ ዝፀንሐ ኢሊት ናይ ኣምሓራ ብሄርተኝነትን ተስፋሕፋሓይ ፖሊሲኡን ጎሊሁ ዝወፀሉ ኩነታት ተፈጢሩ ኣሎ። እዚ ሓይሊ እዚ ኣብዞም ቀፀልቲ ኸልተ ዓመታት ውሽጢ ልዕልንኡ ኣረጋጊፁ ናይ ባዕሉ ኢምፓየር ናይ ምፍጣር ሕልሙ ንምስኻዕ ኣብውሽጥን ከባቢኡን ምስዘለው ብሄራት እስካብ ኩናት ምውላዕ ክኸይድ ከምዝኸኸል ዘመላኸቱ ጉዳያት ምስትውዓል ይከኣል። ናይዚ ብተፃራሪ ብምምሕዳራዊ ውሳኔ ኣብ ኣምሓራ ክልል ተሓቐፎም ዝፀንሑ ናይ ኣገው፣ ቅማንትን ኦሮሞን ህዝብታት መንነት መሰረት ዝገበረ ብህራዊ ሕቶታቶም እናጠንከረ ምምፅኡ ምስቲ ተስፋሕፋሓይ ናይ ኣምሓራ ብሄርተኛ ምንቅስቓስ ኣብዘይተዓረቕ ጎነፅ ኣትዮ ኣሎ። ብተመሳሳሊ ኣብደቡብ ኢትዮጵያ ውን ከም ሲዳማን ወላይታን ዝመሳሰሉ ሓደሽቲ ብሄርተኛ ሓይልታት ዝወልዕዎ ምንቅስቓስ ኣብቲ ከባቢ ሓደሽቲ ኣሰላልፋታት ይፍጠሩ ኣለው። ኣብ ኦሮሞ ዝፀንሐ ብሄርተኝነት ካብ ዝኾነ ጊዜ ንላዕሊ ጎሊሁ ዝወፀ እንተመሰለ ውን ኣብ ውሽጡ ሓደሽቲ ምዕባላታት ፈጢሩ ኣሎ። እቲ ሓደ ሓዱሽ ሓይሊ ብናይ ቀለም ወያነ ኣቢሉ ብናይ ኦሮ-ማራ ምሕዝነት ስልቲ ካብ ውሽጢ እህኣዴግ ተበጊሱ ስልጣን ዝተቐፀፀ ናይ ኣህዴድ ሓይሊ ናብ ኣንዲት ኢትዮጵያ ዘዘንበለ ፖለቲካዊ ኣንፈት ተኸቲሉ ይነጉድ ኣሎ። ስፍሓቱ ዘይንግቕ ናይ ኦሮሞ ሓይሊ ገዛኢ ናይ ምዃን ሕልሙ ዝተሰኸፀ መሲሉ ስለዝተርኣዮ ናብ ናይ ሓንቲ ኢትዮጵያ ኣተሓሳስባ ግዝኣት ተደሚሩ ፌደራላዊ ስርዓት ኣብ ምፍራስ ይተግህ ኣሎ። እቲ ካልኣይ ሓይሊ ናይ ኩሽ ሃገር ምስረታ ዝሓልም ከምኒ ዳውድ ብዝኣመሰሉ ነባር ናይ ኣነግ ኢሊት ዝምራሕ ናይ ኦሮሞ ምንቅስቓስ እንትኾን ብሰሜን እስካብ ራዮ ዓዘቦ ብምዕራብ ቤንሻንጉልን ጋምቤላን ብደቡብ እስካብ ናይሮቢ ከምኡ ውን ብምብራቕ ሶማሊያ ሓዊሱ ሓዱሽ ስቴት ንምህናፅ ዝዓለመ ብባህሪኡ ተስፋሕፋሓይ ምንቅስቓስ እዩ። እቲ ሳልሳይ ናይ ኦሮሞ ሓይሊ ብኒ ጁሃር ዝምራሕ ምንቅስቓስ እንትኾን ዋና ዕላምኡ ብናይ ሳላፊስት ኣይዲዮሎጂ ዝምራሕ መጀመሪያ ናይ ኦሮሞ እስላማዊ መንግስቲ ቐረቡ ንሙሉእ ኢትዮጵያ ሓዊሱ ዘባ ቀርኒ ኣፍሪካ ምስ ሳውዲ መራሽ ማእኸላይ ምብራቕ ናብ ሓደ እስላማዊ ግዝኣት ምሕዋስ እዩ።

እቲ ራብዓይ ሓይሊ ብመሰረቱ ነቲ ዝፀንሐ ፌደራሊዝም ከቐፅል ዝብህግ ሓይሊ ኮይኑ ብመጠኑን ተፅዕኑን ኣብዚ እቶ ዘይብሃል ብተነፃፃሪ ብዕድመ ኣብ ዝደፍኡ ናይ ፀጋም ኣይዲዮሎጂ ዝኸተሉ ኤሊታት ዝተወሰነ ምንቅስቓስ እዩ።

እቶም ልዕል ኢሎም ዝተጠቐሱ ሰለስተ ናይ ኦሮሞ ሓይልታት ናይ ወያነ ሓይሊ ንምውቃዕ ብዋዕላ ዘይተገልፀ ግንባር (implicit alliance) ፈጠሮም እስካብሐዚ ብሓባር እናሰርሑ ፀኒሑም እዮም። ሐዚ እቲ ናይ ወያነ ሓይሊ ናብ ዘየሰግእ ኩነታት በፂሑ ስለዘሎ እቲ ግንባር ኣብሞንጎ እቶም ናይ ኩሽን ሳላፊስትን ሓይልታት ተጠናቢሩ ዝቐፅል ኮይኑ እቲ ስልጣን ሒዞ ዘሎ ናይ ኦሮማራ ሓይሊ ዕድሚኡ ሓፂርን ኣብ ማንታዊ መማረጊን ወጥሪን ዝኣትወሉ ኩነታት ክፍጠር እዩ። እቲ ሓደ መማረጊ ናይ ኢህአዴግ ዓርሲ ከም ሸፋን ተጠቐሙ እስካ ብቲ ቐፃሊ መረጃ ናይ ስልጣን ዕድሚኡ ኣናዊሑ ነናብ ደንቡኡ ምብታን እንትኾን እቲ ካልኣይ መማረጊ ካብ ብሐዚኡ እቲ ዝበዝሐ ሓይሊ ናብቶም ክልተ ሓይልታት እቲ ካልእ ድማ ናብ ናይ ሓንቲ ኢትዮጵያ ደንበ ተፀንቢሩ ኣብ ቀፃሊ ልዕልነቶም ኣረጋጊጾም ንክወፁ ዝኸእል ኩነታት ምምቕቓው እዩ።

እቲ መበቆላዊ ስልጣን መሰረት ዝገበረ ሓዲሽ ምንቅስቓስ ኣብ ትግራይን ኤርትራን መሰረት ዝገበረ ናይ ኣግኣዚያን፣ ትግራይ-ትግራኚን ትግራይ-ዋይነትን ምንቅስቓስ፣ ናይ ኢዮጵያ ሶማሌ ምስ ህንዲ ውቅያኖስ ሶማሌ፣ ናይ ኢትዮጵያ ዓፋር ምስ ኤርትራን ጅቡቲን ዓፋር ናብ ሓደ ስቴት ዘምፅእ፣ ቤንሻንጉል ናብ ሰሜን ሱዳን ከምኡ ውን ጋምቤላ ናብ ደቡብ ሱዳን ዝሓውስ ምንቅስቓስ እዩ። እዞም ምንቅስቓሳት እዚኦም ድሌቶም ናብሸቶ ከብፅሑ ነዊሕ ጊዜ ዝሓቱ እንተመሰሉ ውን በቲ ልዕል ኢሎ ዝተገለፀ ናይ ዞባናን ዓለምናን ሓይሊታት ዝፈጠርዎ ጂኦ ፖለቲካዊ ኩነታት ከምኡ ውን ኣብ ኤርትራ፣ ኣብ ኦሮሞን ኣምሓራን ሓይሊታት ዝህሉ መስተጋብር ዝፋጥሮ ለውጥን ብዓብይኡ ዝፅሎ እዩ።

እቲ ኣብ ናይ ኢትዮጵያ ኩነታት ዝለዓለ ቦታ ኸሕዝ ሃንደፍደፍ ዝብል ዘሎ ሳልሳይ ሓይሊ ናይ ሓንቲ ኢትዮጵያ ኣይዲዮሎጂ ዝኸተል እዩ። ናይዚ ሓይሊ ዋና መሰረት ብናይ ዘመናት ኣስምሌሽን ጉዕዞ ብሄራዊ መንነቱ ዝሰኣነ ኣብኩሎም ናይ ኢትዮጵያ ከባቢታት ዝርከብ ናይ ሕብረተሰብ ክፍሊ እንተኾነ ውን ብቐንዱ ኣብ ኣምሓራን ኣዲስ ኣበባን ዝርከብ ክፍሊ ሕብረተሰብ እዩ። ካብ ሃይለስላሰ ጀሚሩ ኣብ ኣውሮፓን ኣሜሪካን ሃገራት ተዓብዒቡ ዝፀንሐ መንታ ዜግነት ዘለዎ ኤሊትን ብኦሮሞ ሸም ዝተኣከበ ድቓላ ሓይሊን ውን ናይዚ ጭርሖ ዋና መራሒ እዩ። እዚ ሓይሊ እዚ ብምዕራባውያን ውን ዝድገፍ እዩ። ምስ ናይ ኦሮሞ ሊበራል ሓይሊታት ተደሚሩ ክሰርሕ ብምግባር ኣብ ኢትዮጵያ ናይ ኒዮሊበራል ስርዓት ዋና ሓይሊ ኮይኑ ክወፅእ ይኸእል እዩ ኢሎም ዝትስፈውሉ እዩ። ኮይኑ ግን ብዘይካ ምስቲ ስልጣን ሒዞ ዘሎ ሓይሊ ምስቶም ኣብላዕሊ ዝተገለፁ ኩሎም ሓይሊታት ዘይዕረቕ ጎንፂ ስለዘለዎ ኣብ ናይ ኢትዮጵያ ፖለቲካ ልዕልና ሒዞ ክወፅእ ኣይኸእልን።

ብራብዓይ ደረጃ ክቐመጥ ዝኸእል ሓይሊ ደንበ ናይ ወያነ ዲሞክራሲ እዩ። ናይዚ ሓይሊ እዚ ቐንዲ መሰረት እቲ ናይ ትግራይ ሓይሊ ኮይኑ ኣብቶም ካልኣት ከባቢታት ብዝተበታተነ መልክዕ እንተዘይኮይኑ ዝተወደበ ህልውና

የብሉን። እቲ ብሽም ኢህወዴግ ተኣኻኺቡ ዝነበረ ግንባር ውን በቢክልሉ ቅቡልነት (Legitimacy) ዘይነበሮ ዓርሲ (Pseudo front) ብሽም ህዝቢ ዝምሕል ናይ በለፀኛታት ምትእኻኻብ ስለዝነበረ ነቲ ሐዚ ተፈጢሩ ዝኒህ ኩነታት ንክመፅእ ዘመቻቸውን ደንብኡ ኣመዓራርዩ ዝኸደዐን እዩ። ኮይኑ ግን ብውልቀሰባት ደረጃ ዝተበታተነ ናይ ወያኔ ዲሞክራሲ ሓይሊ ኣብ ኩሉ ክባቢ ኣሎ። ብቐንዱ ከዓ ኣብቶም ዝሓለፉ ፪፯ ዓመታት ብወያኔ ዲሞክራሲያዊ መስመር ዝተጠቐመን ተስፋ ዝፈጠረን ግን ድማ መሪሕነት ዝሰኣነን ሓፋሽ ህዝቢ ኣሎ። ኣብዚ ሐዚ እዋን እዚ ናይ ወያኔ ዲሞክራሲ ሓይሊ በቶም ካልኦት ሓይሊታት ተዋሒጡ ኣሎ። ንቐፃሊ ውን ኣብ ሓፂር ግዜ ተጠናኺሩ ናይ ምምላስ ዕድሉ ንኡሽቶን እዩ። እዚ ሓይሊዚ ዘለዎ መማረፂ በቢክልሉ ትኹረት ዝህብ ተቐዋሚ ሓይሊ ኮይኑ ንባዕሉ ከምብሓዱሽ ምውዳብን ምስፌደራሊስት ሓይሊታት ስልታዊ ጥምረት ፈጢሩ ነቶም ናይ የማናይ ኣክረርቲ ሓይሊታት ዝለዓለ ቦታ ከይህልዎም ምቅላስን እዩ። እዚ ክገብር ዝኸእል ግን እቲ ዝፀንሐ ናይ ኢህወዴግ ዓርሲ ከምዘፈረሰ ክእውጅ ኣለዎ። ኣብ ንኡስን ዓብዩን ፕሮግራም ዝተመስረተ ሓዲሽ መቃለሲ መድረኽ (Platform) ክፍጠር ኣለዎ። እቲ ወያኔ ዲሞክራሲያዊ ሓይሊ ቁመንኡ ስለዝሰኣነ ቅድም ክብል ካብ ቻይናን ቱርኪን ዝረኸበ ዝነበረ ድጋፍ ስኢኑ ኣሎ። ስለዚ መጀመሪያ ንባዕሉ ክውድብ ኣለዎ። ምስዚ ጎኒ ንጎኒ ድማ ዕድላት ፈሊዩ ከምብሓዱሽ ክተኣሳስር ኣለዎ።

እዞም ኣብ ላዕሊ ዝተገለፁ ሓይሊታት ምስ ናይ ደገ ሓይሊታት ዝተኣሳሰረ ህልውና ዘለዎም እዮም። ኣብ ላዕሊ ከምዝተገለፀ እቲ ሕዚ ስልጣን ሒዙ ዘሎ ሓይሊ ብናይ ሳዑዲ ጥምረት ፋይናንሳዊን ማተሪያላዊን መፅብዓን ሞራላዊን ሓሳባዊ ድጋፍን ከምኡ ውን ናይ ምዕራባውያን ስርዓታዊ ለውጢ (structural change) ንምምፃእ ዝተወጠነ ናይ ሉሰሉስ ኩናት (soft war) ስትራቴጂ ተሓጊዙ እግሪ ክተክል ይፀዓር ኣሎ። ስለዝኾነ ውን ብሓደ ገፅ ናይ ምዕራብ ኒዮሊበራሊዝም ብመንገዲ ኢቫንጀሊካኒዝም ብካሊእ ገፅ ከዓ ናይ ዓረብ ሓዲሽ ኮሎኒ ብመንገዲ ምስፍሕፋሕ ሳላፊዝም ነቲ ነባርን መበቆላዊን ናይ ክርስትናን እስልምናን እምነታት ከምኡ ውን ክብርታትን እሴታትን ኢትዮጵያውያን ብምፍራስ ፅግዕተኛ ስርዓት ንምትካል ብኸቢድ ፋይናንሳዊ ዓቕሚ ተደጊፉ ርብርብ ይግበር ኣሎ። ኣብዚ ምንቅስቃስ ድማ ኢትዮጵያውያን ዲያስፖራ ከምኡ ውን ዓረባዊን ምዕራባውን ሚዲያታት ከም ኤጀንት ኮይኖም የገልግሉ ኣለው።

ነፀብራቕ

ካብዚ ኣብላዕሊ ንምቕማጥ ዝተፈተ ኩነታት ብምብጋስ እዞን ዝስዕባ ሓሳባት ምቕማጥ ይከኣል።

1. ኣብ ዞባ መሰረታዊ ናይ ጂኦፖለቲካዊ ሓይሊታት ኣሰላልፋ ለውጢ ይፍጠር ኣሎ። ምስዚ ተኣሳሲሩ ኣብ ኢትዮጵያ ውን ናይ ስርዓት ለውጢ ስግግር ይካየድ ኣሎ። ኢትዮጵያን ኤርትራን ናይ ሳዑዲን ኤመሬትን ጥምረት ኣብዚ ዞባ ከረጋግፅኦ ዝዓለመኦ ረብሓ መፈፀምቲ ሳተላይት ሃገራት ይኸኑ ኣለዎ። ምዕራባውያን ውን ብመንገዲ ሳዑዲ መራሽ ሓይሊ ኣብዚ ዞባ ዘለውን ልዕልና የረጋግፃ ኣለዎ። እዚ ድማ ኣብ መንነትን ህልውና መበቆላዊ ስልጣን ትግራይን ዘነፃፀረ ሓደጋ ፈጢሩ ኣሎ። እዚ ሐዚ ኣብ ኢትዮጵያን ኣብ ኤርትራን ኣብ ስልጣን ዝኒህ ሓይሊ ዘላቂ ረብሓ ህዝቢ ትግራይ ናብ ጠላዕ ዘእቱን ናይ ከበባ ስትራቴጂ ዘጠናኸርን ስጉምትታት የቀላጥፍ ኣሎ። ስለዝኾነ

ህዝቢ ትግራይ መሰል ርእሰውሳነ ተጠቅሞ ህልውንኡ ዘቐፀለሉ ኩለመዳያዊ ስጉምትታት ክወስድ ኣለዎ። ኣብሞንጎ እዞም ዓለማዊ፣ ዘባዊን ውሽጣዊን ሓይልታት ዘሎ ጎንጊታት ከምዕድል ተጠቅሞ ረብሕኡ ዘሐልወሉ ናይ ባዕሉ ጂኦፖለቲካዊ ቁመና ክፈጥር ኣለዎ። ነዚ ድማ ሰሜን ሱዳን፣ ጅቡቲ፣ ቻይና፣ ኻታር፣ ቱርኪ፣ ኢራንን ሩሲያን ኣብ ጎንፍ ጠጠው ዝብልሉ ኩነታት ክንፈጥር ኣለና። ኣብ ርክብ ኤርትራን ኢትዮጵያን ተፈጠሩ ዝኒህ ዕድል ብምስፋሕ ነቲ ኤርትራ ሸይጡ ስልጣኑ ክናውሕ ዝህንደድ ዘሎ ናይ ህግደፍ ሓይሊ ፀሪጉ ንረብሓ እርትራን ህዝቢ ትግራይን ጠጠው ክብል ዝኽእል ሓይሊን ምንቅስቃስን ንኸውላዕ ክንሰርሐሉ ይግባእ።

2. ሃገረ ኢትዮጵያ ንምግማቱ ኣፀጋሚ ዝኾነ ቅልጡፍ ናይ ኩነታት ምልውዋጥ ዝረኣየሉ ኣዚዩ ተኣፋፊ ኣብ ዝኾነ ኩነታት ወዲቓ ኣላ። ኣብዚ እዋን እዚ ካብ ፓንዶራ ቦክስ ዝወፁ ገራሒ ዘይብሎም ንስልጣን ዝመናጩቱ ሓይልታት ኢትዮጵያ ዘርኢን ብሄርን ከም መሕብኢ እናተጠቐሙ ነቲ ስራሕ ዘይብሉን ክፈጥር ዘይኽእልን መንእሰይ ሓይሊ ከምፈረስ እናጋለቡ ሕግን ናይ ሕገ ልዕልናን ክፈርስ ብምግባር ናብ ናይ ኢንተርሃምይ ሓዊ ይደፍእዎ ኣለው። ናይዞም ሓይልታት እዚአም ዋና ድሌት ኣብታ ሃገር ተፈጠሩ ዝኒህ ሕምስምስን ክፍተትን (crisis & power vacuum) ብምስፋሕ እቲ ሕምስምስ ኣብ ዝፈጥሮ ኩነታት ትርፌ ሸሚቶም ነቲ ናይ ኢህአዴግ ዓርሲ ሙሉእ ብሙሉእ ፀራሪጎም ብኣቃራጭ ናይ ኣዲስ ኣበባ ስልጣን ምቁፅፃር ኣብ ሞንጎአም ጃላነት እንተተፈጠሩ ድማ ናይ ሸግግር መንግስቲ ምጥያሽ እዩ። እቲ ኣብ ስልጣን ዝኒህ ሓይሊ ቀንዲ ፍልፍል ናይቲ ሸግግር ኣብ ርእሲ ምኻኑ ነታ ዝምነያ ናይ ስልጣን ዕድመ ውን ክናውሕ ዓቕሚ ዘይብሉ ብኣሰላልፋ ድማ ናብዝተርገፀ ወገን ቀልጢፉ ብዋጋ ዕዳጋ ክስለፍ ዝኽእልን እዩ። እዚ ኩነታት ንዝሓለፉ ሸውዓተ ዓመታት እናማዕበለ ዝመፀን እቲ ቅልጡፍ ውድቀት ከይመፅእ ተግባሩ ዝፀንሐ ኢኮኖሚያዊ ዕብየት ውን ሓዚ ንቁልቁል ኣፉ ኣብዝደፍኡሉ ደረጃ ምስምብፅሑ ተኣሳሲሩ ኣብ ሓደገኛ ብርኪ ምብፅሑ ግልፂ ኮይኑ ኣሎ። ስለዚ እቲ ሓዚ ዝርከ ከሎ ኩነታት ሰለስተ ምዕባሊታት ክስዕብ ይኽእልእዩ።

i. ፌደራል ስርዓት ምቕፃል

እቲ ዝፀንሐ ፌደራል ስርዓት ክቐፅል ዝኽእል ብዝንእሰ ክልተ ኩነታት እንተተማሊኡ እዩ። ሓደ ናይ ወያኔ ዲሞክራሲ ሓይሊ እንደገና ተጠናኺሩ ናብ ፀረ መጥቃዕቲ ክሰጋገር ምስዝኽእል። ካልኣይ እቲ ድምፁ ዘየስምዕ ዘሎ ግን ድማ ብቲ ወያኔ ዲሞክራሲያዊ ስርዓት ተስፋ ኣሕዲሩ ዝነበረ ሓፋሽ ህዝቢ ነቐሑን ተወዲቡን ንረብሕኡ ክልዓል ምስዝኽእል እዩ። እቲ ናይ ወያኔ ዲሞክራሲ ሓይሊ ተጠናኺሩ ናብ ፀረመጥቃዕቲ ክሰጋገር ዝኽእል ብቐንዱ ካብ ትግራይ/ህወሓት እዩ። ህወሓት ናብ ፀረ መጥቃዕቲ ክሰጋገር ዝኽእል ድማ እዞን ዝስዕባ ስጉምትታት ክወስድ ምስዝኽእል እዩ። ቐዳማይ ዘለውዎ ምስረታዊ ጌጋታትን ናይ ቃልሲ ስትራቴጂ ስሕተታትን ሱርነቀል ብዝኾነ መንገዲ ተማሂሩ ዘለው ዕድላት ክምዝምዝ ዝኽእሎ out of the box ኣጠማምታን ኣካይዳን ክፈጥር እንተኽኢሉ እዩ። ካልኣይ ናይ ኢህወደግ ህልውና ከምዘብቀዕ ብዕሊ ኣዊጁ ሓዱሽ ናይ ወያኔ ዲሞክራሲን ፌደራሊስት ሓይሊታትን ዝሓቁፍ

መድረክ ክፈጥር እንተክኢሉ። ሳልሳይ እዞም ናይ ኣንዲት ኢትዮጵያን ናይ ምንፃል ሓይልታት (Centrifugal forces) ዝኒህዎም ፅልዋ እንትዳኸም እዩ።

ii. ድኸምትን ኣብ ቅልውላው እትነብርን ሃገር (Sustainable crisis)

እዚ ሲናርዮ እዚ ናይዞም ዝሓለፉ ሰለስተ ዓመታት ኣብዛ ሃገር ዝተርአዩ ኩነታት ቐፃልነት ኣብ ግምት ዘእተወ እዩ። እዚ ኩነታት ብክልተ ተሓሰብቲ መልክዓት ክግለፅ ይኸእል እዩ ። 1) እስካብ እቲ ቐፃሊ መረጃ ዝካየድ እዚ ዓርሲ ናይ ኢህአዴግ መንግስቲ (Seudo EPRDF) ከምዝቐኸል ተሓሳቢ ዝገበረ እዩ። እዚ ምስዝኸውን እቲ መንግስቲ ብሰለስተ መሰረታዊ ጎንፅታት ክሕመስ እዩ። ቐዳማይ ኣብውሽጢ እዚ ዓርሲ ኢህወዴግ ዝቐፅል ዘይዕረፍ ጎንፂ እዩ። እዚ ማለት ኣብ ሞንጎ እዞም ናይዚ ዓርሲ coalition ውድባት ኣብ መትከልን ዕላማን ዘይምርኮስ ምሕዝነት ስለዘሎ ናይ ንሕንሕን ምውጣትን ግብግብ (Power mongering infight) ስለዝቐፅል ዝለመሰን ዝተጎሰዩን ሃፍቱን ፀግኡን ኣብ ልምዓትን መሰረታዊ ጉዳያት ዘየውዕልን መንግስቲ ይኸውን። እዚ ድማ ንፀረ ዲሞክራሲያዊን ምልካዊ ምሕደራ የቃልዕ። ካልኣይ እቲ መንግስቲ ናይ ህዝቢ መሰረታዊ ሕቶታት ክምልስ ዘይኸእል ስለዝኸውን ድማ ናይ ህዝቢ ናዕቢ ይቐፅል ስለዝኸነ ሰላም ስለዘይህሉ ኢንቨስተመንትን ናይ ልምዓት ስራሕቲን ይዳኸሙ። እቲ መንግስቲ ድማ ነቲ ኩነታት ብምጥባር (ዲማጎጂያዊ መፅብዓታት ብምእታው) ምፅብዓ ምስራሕ እንቲኣቢ ድማ ብሓይሊ ከህድእ ክመክር እዩ። እዙይ ዘይነፃፀል ባህሪያዊ ዕንክሊል መሊሱ ናብ ዝብኣሰ ዒንክሊል የእትዎ። እቲ ሳልሳይ ጎንፅ ኣብሞንጎ እዞም ዝተፈላለዩ ዘይዕረፍ ድሌት ዘለዎም ተቐውምቲ ሃይልታት ከምኡ ውን ምስዚ ዓርሲ መንግስቲ ዝህልዎም ርክብን እዩ። እዞም ሓይልታት እንተክኢሉም እቲ ዝኒህ ቅልውላው ኣበኣኢሶም እዚ መንግስቲዚ ልሙስ ምኻኑ ብምቕላዕ ኣብዝሓፀረ ግዝ ብመልክዕ ጥምር መንግስቲ ብዘይመረጃ ስልጣን ንምሓዝ ክተግሁ እዮም። እንተዘይኮይኑ ድማ ኣብቲ ቐፃሊ መረጃ ዝለዓለ ሓይሊ ሚዛን ሒዞም ንምውፃእን ሓይሎም ንምርኣይን ኣብቐፃሊ ንሕንሕ ክኣትው እዮም። እዚ ድማ ሰላም የፍርስ ናብቐፃሊ ዒንክሊል የእቲ።

ኣብዚ ክልዓል ዘለዎ ሕቶ ኣብቅልውላው ቐፃልነት (Sustainable crisis) ክህሉዶ ይኸእል ዝብል እዩ። እዚ ብዝነኣሰ ኣብ ናይቲ ኢኮኖሚ ናይ ምፅዋር ዓቕሚን ናይቲ መንግስቲ ኪራይ ናይ ምክፍፋል ተኸእሎን፣ ናይ መከላከያን ፀጥታ ሓይልታትን ተፀዋርነት፣ ኣብሞንጎ እዞም ዝተፈላለዩ ሓይሊታት ዝህሉ ሓይሊ ሚዛን ይምስረት። ቡቲ ሓዚ ዘሎ ኩነታት እቲ ኢኮኖሚ ተፀዋርነቱ እናተሓንኮኸ ምስምምዕኡ ኣብዘስግእ ደረጃ ዝበፀሕ ዘሎ ይመስል። ኮይኑ ግን እቲ መንግስቲ ካብቶም ብድሕሪት ዝድግፍዎ ሓይሊታት ሓገዝን ልቓሕን እንተረኺቡ ዘላቂ መፍትሒ እንተዘየምፀእ ውን ንዝተወሰነ ግዝ ክጥብር ይኸእል እዩ። ናይ ፀጥታ ሓይልታት ቡቲ ቅልውላው ተጠቓዕቲ ስለዝኸኑ ንውሕ ንዝበለ ግዝ ቁመንኦም ሓሊዮም ክቐፅሉ ኣይኸእሉን። ኣብ ሞንጎ እዞም ዝተፈላለዩ ሓይሊታት ዘሎ ሓይሊ ሚዛን ፈሊዮ ኣይወፀን። ጃላነት እንተተፈጠሩ ናብ ድርድር ናይ ምምፃእ ዕድል ክህልዎም ይኸእል እዩ። ናብዚ ደረጃ እስካብ ዝመፁ ግን ንሕንሕ ክቐፅል እዩ። እዚ ኩነታት ድማ ናይደገ ሓይልታት ጣልቃ ኣእታውነት ክዕድም ይኸእል እዩ። ስለዝኸነ እዞም

ልዕል ኢሎም ዝተገለፁ ረቓቲታት ዝፈጥርዎ መስተጋብርን ሕልኻልኻ ምዕባሊታትን ኣብ ግምት ብምእታው እዛ ሃገር ኣብትሕቲ ቅልውላው ክንደይ ግዘ ከምትፀንሕ ምትንባይ ኣፀጋሚ እንተኾነ ውን እቲ ዕድል ዝተፀንቀቐ ኣይኮነን። 2) ድሕሪ መረፃ ዝፍጠር ኩነታት ተሓሳቢ ብምግባር ዝግለፅ እዩ። ናይቲ መረፃ ከይዲን ውፅኢትን ምስቲ ኣብላዕሊ ዝተገለፀ ሲናርዮ ዝተሓሳበረ እዩ። እቲ መረፃ ኣብ ኣካይድኡ ክህሉ ካብ ዝግባእ ስምምዕ ምፍጣር ጀሚሩ ከቢድ ንሕንሕ ዝፈጥር እዩ። እዚ ድማ ብቐንዱ ኣብቶም ተነሓናሕቲ ሓይልታት ዝህሉ ባህሪን ኣሰላልፋን ብኡኡ ኣቢሉ ዝፍጠር ናይ ሓይሊ ሚዛን ጃላነትን ከምኡ ውን ናይቲ መንግስቲ ሕጊ ናይ ምኽባር ዓቕሚን ዝሙርኮስ እዩ። እቲ መረፃ ተተኻይዶ ናይቶም ፌደራሊስት ሓይልታት ድምፂ ዝዕብልለሉ ኩነታት እካ ዝለዓለ ዕድል እንተሃለወ ናይ ኣንዲት ኢትዮጵያ ሓይልታትን ተወላወልቲ ጉጅለታትን ቦታ ውን ዓብዩ ምኻኑ ኣይተርፍን። ስለዝኾነ ውን ካብ ሕገመንግስቲ ጀሚሩ እስካብ ፖሊሲታት ስምምዕነት ስለዘይፍጠር እቲ ፓርላማ ኮነ መንግስቲ ብቐፃሊ ናይ ጎይቂ ዓንኬል ዝፀመደሉ ኩነታት ስለዚ ድማ ናይ ድኹም መንግስቲን ቐፃሊ ቅልውላውን ሃገር ሲናርዮ ምፍጣሩ ዘይቐሪ ክውንነት ናይ ምኻን ዕድል ዝዓበዩ እዩ።

iii. እታ ሃገር ናብ ምብትታን ክተምርሕ ትኽእል እያ።

እዚ ሲናርዮ ብዝነኣሰ ሰለስተ ኩነታት እንትፍጠሩ እዩ ክውንነት ዝህልዎ። ሓደ ሕገመንግስታዊ ስርዓት እንትፈርስ ናይ ወያኔ ዲሞክራሲ ሓይልታትን ልምዳዊ መንግስቲን ልዕልና ንኣንሳብን ንኣዋሩን እንተብቐዕ። ካልኣይ ኣብሞንጎ ናይ ኦሮሞን ኣምሓራን ሓይልታት ዘሎ ባህሪያዊ ንሕንሕ ወይ ብዕርቂ ወይብጎንፂ ተበኣኢሱ ነቶም ካልኦት ብሄርብሄረሰባት ዘግለለ ከይዲ እንትፍጠር። ሳልሳይ እዞም ማጀሪቲ ንሕና እና ዝብሉ ሓይልታት ናይ ሓዲኦም ዓብላልነት እንትፍጠር። ሓዚ ብዘሎ ምዕባሊ ሰለስቲኦም ቅድመ ኩነታት ይፍጠሩ ኣለው። ኣብቶም ናይ ፌደራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሓይልታት (Integrative forces) ብሄር ብሄረሰባት ድማ ተስፋ ናይ ምቕራፅን መማረፂ ምንዳይን ኣተሓሳስባ ጎሊሁ ይወፅእ ኣሎ። እቲ ጉዳይ ሕገመንግስቲ እንተፈሪሱ እቲ ፍትሕ በዩናይ ኣገባብ ይፍፀም? ዝብል ሕቶ እዩ። ነዚ ስዒቡ ሰለስተ ኩነታት ክፍጠር ይኽእልእዩ። እቲ ሓደ በቲ ሕገመንግስቲ መሰረት መሰል ርእሰ-ሰነድ ምክያድ ኮይኑ እቲ ከይዲ ብሰላማውን ዲሞክራሲያዊን መንገዲ ክፍፀም ይግብር። ኮይኑ ግን እዚ ሓዚ ስልጣን ሓዙ ዝኒህን ናይ ኣንዲት ኢትዮጵያ ሓይሊታትን እዚ ንምቕባል ድልውነት ስለዘይብሎም ብቐሊሉ ዝፍፀም ኣይኸውንን። ካልኣይ ብሓይሊ ዝፍፀም ፍትሕ እዩ። እዚ መማረፂ ድማ ናብ ሕድሕድ ኩናት ዘእቱ እዩ። እቲ ናይ ሓይሊ መንገዲ ስዒቡ ዝፍጠር ኩናት ዘይተወሰንን ርጂናዊ ባህሪ ዝሓዘን እዩ ክኸውን። ቅድም ኢሉ ከምዝተገለፀ ስልጣኔያዊ መንነት መሰረት ዝገበረ ናይ ሓይልታት ኣሰላልፋ ምፍጣሩ ኣይተርፍን። ስለዚ ውፅኢቱ ቐፃሊ ዞባዊ ኩናት እዩ ክኸውን። ንሱ መሊሱ ድማ ጂኦፖለቲካውን ኣይዲዮሎጂያዊን ናይ ዓለምለኽ ሓይልታት ኢድ ኣእታውነት ኣሰዒቡ መዋፅኢ ዘይብሉ ሕልኻላኽ ይፈጥር። ሳልሳይ ካብፊደራሊዝም ዝነኣሰ ናይ ኮንፈደሬሽን መማረፂ ኣብሞንጎ ክልላት ምትእትታው እዩ። እዚ መማረፂ እዚ ነቲ ኣብላዕሊ ዝተገለፀ ናይ ሕድሕድ ኩናት ሓዲጋ ክቐንሶ ይኽእል እዩ። ስለዝኾነ ውን ብካልኣይ

ብርኪ ተመራጭ ሓሳብ ከኾን ይኸክል እዩ። ኣብዚ ክፍጠር ዝኸክል ፈተና ናይ ተስፋ-ሕፋሒን ጎባጥን ዕላማ ዘለዎም ሓይልታት ነናይ ባዕሎም ኢምፓየር ንምፍጣርን ጂኦፖለቲካዊ ልዕልነት ንምቁፅፅርን ዝፅሕትርዎ ደማዊ ኩናት እዩ። እዚ ሓዲጋ ጠንካራ ናይ ሓባር ሰራዊት ከምኡ ውን ናይ ወሰን ምክላል ጉዳይ ዝፈትሕ ስርዓታዊ (Institutional) ቅርጺ ምፍጣርን ይሓትት።

ብምጥቕላል ካብዘን ኣብላዕሊ ዝተገለፀ ሲናርዮታት ውሽጢ ኣብ ቁጽሪ ክልተን ሰለስተን ማለት ውን ናይ ዝተዳኸመት ሀገርን ቀፃሊ ቀውስን ኩነታት (state) ወይከዓ ናይ ምብትታን ሓዲጋ ናይ ምፍጣር ዕድሉ ዝለዓለ እዩ። እስካብ ሓዚ ብዘሎ ምዕባለ ዝተረጋገፀ ነገር እንተሃለወ እቲ ኣብዝሓለፉ 27 ዓመታት ብተግባር ተፈቲኑ ውፅኢታዊ ዝኾነ ስርዓት ብኢትዮጵያ ደረጃ መሊሱ ናይምቕፃል ዕድሉ ብጣዕሚ ፀቢብ ምኻኑ እዩ። ምክንያቱ ነዚ ዓይነት ስርዓት ዘይፀውር ናይ ማሕበረተሰባዊ ስርዓተ ውዳብን ምዕባለ ብርኪ ከምኡ ውን ብሄራዊ መንነት ታሪኻዊ ትረኻ ኣፈላላይ ዝወለዱ ጎንፂ (Clash of civilization) ኣሎ። ኣልኣይ ኣብዘባና ዝፍጠርዘሎ ጂኦፖለቲካዊ ኣሰላልፋን ናይ ኣይዲዮሎጂ ምስፍሕፋሕን ብዝምልከት ኣብ ውሽጢ ኢትዮጵያ ዘለው ሓይልታት ውን ዘሳተፈን ኢትዮጵያ ኣብ እትበሃል ሃገር ህልውናን ሉኣላዊነትን ተመሳሳሊ መትከላዊ ቅዋም ዘይምህላውን ካብ ኢትዮጵያ ንላዕሊ ናይ ብሄራዊ መንነት ሉኣላውነት ዝዓበየ ቦታ ስለዘለዎን እዩ። ስለዚ ኣብ ትግራይ ነዚ ኩነታት ኣብ ግምት ዘእተወ ምድላውን ቁመና ምስትኸኻልን ኣጀንዳ ተባራሚ ኮይኑ ወፂኡ ኣሎ።

3. ኣብዚ ናይ ቀውሲን ምድንጋርን ኩነታትን ግዘን ኮይና ካብ ረብሓ ህዝቢ ትግራይ ኣንፃር እንትንግስብ ህልውናና ናይ ምርግጋፅን ኩለመዳያዊ ሓርነት ናይ ምብሳርን ሽቶታት ማእኸል ዝገበረ ኩለመዳያዊ ቁመናን ቅኒትን ምስትኸኻል ከምኡ ማሕበረተሰባዊ ምንቅስቃስ ምፍጣር ተባራሚ ጉዳይ ኮይኑ ይረክ ኣሎ። ህልውናና ናይ ምርግጋፅ ጉዳይ ብሰለስተ መልኽዕ ዝግለፅ እዩ። ሓዲ ትግራዊ መንነትና መሊሱ ክውላዕን ካብዝኾነ ጥቕዓት ክንከላኸሎን ምክኣል። ካልኣይ ድሕነት ሂወትን ዓዲን ተጋሩ ምርግጋፅ። ሳልሳይ ቁጠባዊን ፕለቲካዊን ሉኣላዊነት ተጋሩ ምርግጋፅ። ኩለመዳያዊ ሓርነት ናይምርግጋፅ ሽቶና ቁጠባዊ፣ ፖለቲካዊ፣ ማሕበራዊ፣ ሓበሬታዊ፣ ሕጋዊ፣ ወታደራዊ፣ ሳይንስን ቴክኖሎጂን ወዘተ ዘካተተ እዩ። ኣብዚ ብፍሉይ ትኩረት ዘድልዮ ጉዳይ ቁጠባዊ ሓርነት ተጋሩ እንትኾን ኣብ መበቆላዊ ስልጣን ትግራዊይነት ዝተሞርከሰ ናይ ሕርሻ ኢንዱስትሪያላይዜሽን ማእኸል ናይ ቁጠባዊ ሓርነትና ክንገብሮ ይግባእ። ብፖለቲካዊ ሓርነት መዳይ ክረክ እንተሎ ውን ናይ ተጋሩ ስልጣንን ታሪኽን መሰረት ዝገብረ ስልጣኔያዊ መንግስቲ (Civilizational state building) ምህናፅ ከም ዕላማ ዝወስድ ሃናፅቲ እሴታትና ኣለልዩ ዘልምዕን ዝጥቀምን ስርዓት ክፍጠር ኣለዎ። ስለዝኾነ ኣብዚ እዋን ኢጋጥሙና ዝኒህ ዕድላት መዝሚዝና ስግኢታት ምእንቲ ክንቅንስ እዘን ዝስዕባ ስጉምታት ፍሉይ ጠመተ የድልዮን።

iv. ካብ ኢትዮጵያ ስትራቴጂያዊ ምንስሓብ ምፍፃም

✓ እዚ ተግባር ብንፁር ስትራቴጂ ከምራሕ ኣለዎ።

- ✓ ኣብቲ ፌደራል እንግብር ባሕርይ እንተሃሊዩ እዚ ሕገምንግስቲ ዘረጋግፀልና መሰል ዓርሰ ውሳኔ ሓንኸኸና ምጥቃም።
- ✓ እቲ ፌደራል ስርዓት ምስዝፈርስ ናይ ኮንፈደሬሽን ውዳባ ንኸፍጠርን ብኡኡ ግዘ ዝኢእና ብሰላማዊ መንግዲ ናይ ተጋሩ ህልውናን ሓርነትን ንምርግጋፅ ምምዘማዝ።

v. ናይ ሰሜንን ደቡብን ተጋሩ ሓድነት ምፍጣር

- ✓ ዝተፈጠረ ናይ ህዝቢ ንህዝቢ ርክብ ከይኹለፍን ዘላቂ ክኸውንን ኣብ ኢትዮጵያ ይኹን ኣብ ኤርትራ ከህልው ዝኸእሉ ሰለስተ ሓይልታት ማለትውን ፩) ኣብዘይሕጋዊ ናይ ደቂ ሰባት ንግዲ ዝተዋፈሩ ወንጀለኛታት (Smaglers) ፣ ፪) ዓረባዊ ኤርትራዊነትን ኣሃዳዊ ኢትዮጵያውነትን ዝሓልሙ ፖለቲካዊ ነጋዶን ተስፋ-ሕፋሕቲን ሓይልታት፣ ፫) ብናይ ዶባዊ ሓፁርን ሸቕጣዊ ሕፅረትን ዝጥቀሙ ኮንትራቦንዲስት፣ ፬) ኣብ ስልጣን ዘለው ውልቀ መለኸቲን ተጠቀምቲን ዝምብርከኹሉ ህዝባዊ ሓይልታት ድማ ልዕልና ዘረጋግፀሉ ኩነታት ምፍጣር።
- ✓ ናይ ክልቲአም ህዝብታት ሕውነትን መበቆላዊ ሓድነትን ዝሃንፁ ሲቪክን ማሕበራዊ ምንቅስቃሳትን ምስፍሕፋሕ።
- ✓ ሓድነት ክልቲአም ህዝብታት ዝፃብኡ ዘይሓቕፍቲ ዘይህዝባዊን ናይ ኣመለካክታ ምዝባዕን ምብራዝ እሴታት ዝፈጠሩ ጠቐራትን ፃህፃያትን ምፅራግ።
- ✓ ኢኮኖሚያዊን ትሕተቅርፃዊን ምትእስሳራት ምህናፅን ምድልዳልን።
- ✓ ኣብ ሞንጎ ክልቲአም ህዝብታት ብኮንፈደሬሽን ናብሙሉእውህደት ዘሰጋገሩ ኩለመዳያዊ ንጥፈታት ምክያድ።

vi. ናይ ጂኦፖለቲካዊ ኣሰላልፋ ሓይሊ ሚዛን ምህናፅ

- ✓ ህዝብታት ዓፋር፣ ጅቡቲ፣ ሶማሊ፣ ሱዳን፣ኤርትራ፣ ኣገው፣ ቅማንትን ካልኣት ብሄርበረ ሰባትን ካብ ኣምሓራ ይኹን ኦሮሞ ከመፅእ ንዝኸእል ተስፋፍሒ ፖለቲካዊ ተፅዕኖ ንምምካን ምጥቃም።
- ✓ ናይ ቻይና፣ ሩሲያን ቱርክን ምትእስሳር ብምጥንኻር ካብ ምዕራባውያንን ዓረብን ወገን ዝመፅእ ኣሉታዊ ተፅዕኖ ምምካት።

vii. ዕድላት ዝምዘምዘ መንግስታዊ ትሕዝቶን ቅርፂን ምድላው

- ✓ ህንፀት መንግስቲ ሃገረ ትግራይ (State building) ማእኸል ዝገበረ ናይ ተልእኾ ቅኒት ምግባር።
- ✓ ብስርዓተ እሴታትን ክብርታትን ትግራዊይነት ዝተሃነፀ መሪቶክራሲ ምህናፅ።
- ✓ እቲ ሓዚ ተፈጢሩ ዝኒሆ ናይ ትግራዊይነት ኒሕን ሓቦን ናብ ዝጭበጥ ሓይሊ ምቕያር።
- ✓ ንዕላማ ዘገልግል ናይ ሕጊ ማዕቕፍን ፖሊስን ምቕራፅን ምትግባርን።

- ✓ ነፃ ናይ ፋይናንስ፣ ሓበሬታ፣ ፀዓት፣ መጎዳዚያ፣ ኑዳዲ፣ ኣታዊን ወፃኢን ንግዳዊ መስመር፣ ወፃኢ ሸርፊ መዋህለሊ ዓቕሚን፣ መንገዲ ወዘተ ትሕተ ቅርፂን ናይ ኣገልግሎት ኢንዱስትሪታትን ምውናን።
- ✓ ናይ ዲፕሎማሲያዊ ርክብ መርበብ ምዝርጋሕ።
- ✓ ናይ መፅናዕቲን ምርምርን፣ ሳይንስ ቴክኖሎጂን ምህዞን ማእኸለትን መርበብን ምዝርጋሕ።

viii. ቫይብራንት ሲቪክ ማሕበራትን ናይ ብሕቲ ሴኽተርን ምፍጣር

- ✓ ነፃ ሲቪክ ማሕበራት ምብዛሕ።
- ✓ ብኸላስተር ዝሰርሕ ብኢኮሲስተም ዝተኣሳሰረ ናይ ውልቂ ቢዝነስን ኢንዱስትሪ ትካላትን ምስፍሕፋሕ።
- ✓ ሕድሕድ ቤተሰብ ናብ እንተርፕራይዝ ዘሰጋገር ጣብያታት ድማ **ናይ** ዕዳጋ ማእኸል ዝገብር ናይሕርሻ ኢንዱስትሪ ምህናፅ።
- ✓ ንኣሳብን ፍልጠትን ከም ኮላተራል ዝወስድ ናይቪንቸር ፋይናንስ ስርዓት ምዝርጋሕ።

ix. ህዝቢ ትግራይ ናብ ኩለምዳያዊ ምንቅስቃስ ምእታው

- ✓ ምንቃሕ
- ✓ ምውዳብ
- ✓ ዕጣቕ

x. ኣብ ኩሉ ዓውዲ ዝነጥፍን መርሕነት ዝህብን ናይ ኢሊት ክሪቲካልማስ ምውህላል

- ✓ ብውሑዱ ናይ ሰለስተ ዓይነት ኤሊት ክሪቲካልማስ እንተተፈጠሩን ኣብምንጎኦም ናይ ኣሳብ እሴት መርበብ እንተተሃኒፁን ኩለምዳያዊ ኣርነት ተጋሩ ንምምፃእን ቀፃልነቱ ንምርግጋፅን ውሕስነት ይረክብ።
- ✓ ህንፀት ናይ ፖለቲካ ኤሊት
- ✓ ህንፀት ናይ ቴክኖክራትን ፕሮፌሽናልን ኤሊት
- ✓ ህንፀት ናይ ኣካዳሚ ኤሊት
- ✓ ህንፀት ናይ ቢዝነስ ኢሊት

መጠቓለሊ ርእይቶ፡

ኣብዚ መዋእል እዚ እነካይዶ መማረቂ ዘይብሉ ናይ ህዝቢ ትግራይ ረብሓ ምርግጋፅ ማእኸል ዝገበረ ቃልሲ ኣብ ናይ ዓለማውን ሃፀያዊን ናይ ዕዳጋ ብፅሒት ምዕባይን ምቁፅፃርን ዝሻኹቱ ዓለምለኸዊ ኣይልታትን ኮርፖሬት መንግስታትን ዝዋገዱ መድረኽ ሙጺኑ፡ እዚ ሃፀያዊ ሸኩት እዙይ ሃገራዊ መንነት ንጨና እኳ ብዘይብሉ ግዙእ ኣይሊ ዝምራሕ መንግስታዊ መሓውር ዝተዓጀበ ሙጺኑ፡ እዙይ ብሙጺኑ ድማ ካብ እቲ ዝተለመደ ፖለቲካዊ ፅፍትውና ንባዕልና ሓራ ኣውጪእና ብረብሓን ህልውናን ህዝቢ ጥራሕ እናርአና ክንስጉም ግድን ዝገብር ናይ ቃልሲ ምዕራፍ እዩ። ኣብ ከምዙይ ዝኣመሰለ ፖሊቲካዊ ምዕራፍ ይትረፍ ኣብ ዝሓሸን ሃገራውን ዓለማውን ኣይልታት ብንፁር ዝርኣዩሉ

መድረሽ እኳ ዝነቐሐን ዝተወደበን ሓፋሽ ዘስልፍ ቃልሲ ግድንን መተካእታ ዘይብሉን እዩ። ናይ እዚ ዘበን እዙይ ውደባን ዕጥቅን ድማ ኢኮኖሚያዊ ውዳቤን ዓቕምን ከም ዓንዲ ዝወስድ ይኸውን። እዚአም ዘጣመረ ቃልሲ ከንካይድ ድማ መቐላዊ ኣሓሳስባታትን ዓቕምታትን ዝተደረሸ ኣካይዳ ወሳኒን ብሕታውን ኮይኑ ክውሰድ ይግባእ።